

TARPTAUTINĖ KOMISIJA NACIŲ IR SOVIETINIO OKUPACINIŲ REŽIMŲ
NUSIKALTIMAMS LIETUVOJE ĮVERTINTI

III. Nacių okupacija: holokaustas ir kiti nacių nusikaltimai 1941 – 1944 m.

III.3. Ne žydų kilmės piliečių persekiojimas.

III.3.5 Turto konfiskavimas ir kultūrinio gyvenimo žlugdymas.

Lietuvos kultūrinio gyvenimo suvaržymai

IŠVADOS

*Komisijos patvirtintos
2005 m. balandžio 20 d.*

Komisija aptarė Lino Jašinausko tyrinėjimą „Lietuvos kultūrinio gyvenimo suvaržymai“ ir šio tyrinėjimo išvadas. Komisija susipažino su darbo įvertinimais, pateiktais prof. Egidijaus Aleksandravičiaus, prof. Liudo Truskos ir dr. Rimanto Zizo, ir pritarė žemiau pateiktoms išvadoms:

1. Naciai Lietuvoje vykdė krašto kultūrinio gyvenimo varžymo bei žlugdymo politiką. Okupacinė valdžia slopino vietos gyventojų tautinę savimone, organizuotai niokojo ir grobė krašto kultūros vertybės, darė kliūtis veikti švietimo ir kultūros įstaigoms bei siekė jas panaudoti krašto vokiecinimo, taip pat nacionalsocialistinės ideologijos ir propagandos skleidimui.
2. Okupacijos pradžioje naciai paliko veikti Lietuvoje bendrojo lavinimo, profesines bei aukštąsias mokyklas. Lietuvos Laikinosios vyriausybės ir okupacinės nacių valdžios įsakymais buvo uždaryta didžioji dalis švietimo įstaigų rusų ir lenkų dėstomąja kalba. Naciai be lietuvių mokyklų leido dirbti tik pradžios mokykloms lenkų, rusų ir gudų dėstomąja kalba bei Vilniaus baltarusių – rusų gimnazijai. Visą okupacijos laikotarpį buvo persekiojami ir žudomi buvę komjaunuoliai ir mokytojai, priklausę komunistų partijai.
3. Okupacinė nacių valdžia bendrojo lavinimo mokyklas palaipsniui reformavo į profesines mokymo įstaigas, kurios turėjo ruošti naciams reikalingus darbininkus ir amatininkus. Nuo 1942/1943 m. buvo įvesta privaloma penkiametė pradinė mokykla, kuri pagal nacių planus turėjo ruošti tik kandidatus profesinėms mokymo įstaigoms, o jos aukštesnioji pakopa (VI – VII skyriai) – rengti kvalifikuotus darbininkus. Naciai keitė vidurinių mokyklų struktūrą ir siaurino šių ugdymo įstaigų mokymo turinį. Ateityje buvo planuojama suteikti krašto gyventojams galimybę siekti tik profesinio išsilavinimo.
4. Naciai iš Švietimo vadybos reikalavo susiaurinti krašte veikiančių mokytojų seminarijų, pradinių ir vidurinių mokyklų tinklą bei apriboti jose besimokančiųjų moksleivių skaičių.
5. Naciai reikalavo, kad bendrojo lavinimo ir specialiosiose mokyklose būtų skleidžiama nacių ideologija. Taip pat mokymo planuose jie didino vokiečių kalbos pamokų skaičių, keitė mokomųjų dalykų programas bei draudė naudotis vadovėliais, kurių mokomoji medžiaga prieštaravo nacistinei ideologijai.
6. Nuo pat okupacijos pradžios naciai trukdė veikti Lietuvos aukštosioms mokykloms. Okupacinė valdžia siekė, jog aukštosios mokyklos krašte ruošų tik tuos specialistus, kurie buvo reikalingi tvarkyti nacių karo ūkį. Siekdami

- šių tikslų, naciai planavo visiškai uždaryti kai kurias Lietuvos aukštąsias mokyklas bei nutraukti teologijos ir filosofijos, humanitarinių mokslų, teisės bei matematikos-gamtos mokslų fakultetų darbą Lietuvos universitetuose. Įvairiais būdais buvo ribojamas naujų studentų priėmimas bei trukdoma besimokantiems užbaigti savo studijas.
7. Naciai Lietuvoje veikiančias mokyklas žlugdė ir netiesiogiai. Vokietijos kariuomenės daliniai, karo ligoninės bei okupacinės valdžios įstaigos užiminėjo mokyklų patalpas, joms nebuvo skiriamos nors ir minimalios lėšos įsigyti rašymo ir mokymo priemonių, mokytojams bei dėstytojams buvo mokami maži atlyginimai, moksleiviai ir studentai privalėjo atlikti įvairias prievoles bei buvo verbuojami į pagalbines tarnybas Vokietijos kariuomenėje.
 8. 1943 m. kovo 17-18 d. naciai, reaguodami į nepavykusią Lietuvos jaunimo mobilizaciją į SS dalinius, uždarė Lietuvos aukštąsias mokyklas: Kauno ir Vilniaus universitetus, Mokslo ir Dailės akademijas, Pedagoginį institutą bei Valstybinę filharmoniją. Kartu su aukštosiomis mokyklomis buvo uždarytos ir 4 mokytojų seminarijos. Iki pat okupacijos pabaigos naciai neleido uždarytoms aukštosioms mokykloms vėl pradėti darbą.
 9. Okupacijos metais naciai kontroliavo knygų leidybą bei įvedė griežtą spaudos ir bet kokios pateikiamos informacijos cenzūrą. Šios nacių priemonės nulėmė, jog krašte ėjo vos keliolika periodinių leidinių, beveik nutrūko lietuviškų knygų ir vadovėlių leidyba. Per visą nacių okupacijos laikotarpį nedideliu tiražu buvo išleista tik apie šimto pavadinimų knygų.
 10. Okupacinė nacių valdžia varžė Lietuvos muzikinį gyvenimą, teatrų veiklą bei ribojo vietos gyventojų galimybes rengti kultūrinio bei šviečiamojo pobūdžio renginius, bet ribota kultūrinė veikla nebuvo visiškai suvaržyta. Iš teatrų bei koncertų repertuarų buvo pašalinami žydų, sovietinių bei kai kurių lietuvių ir Vakarų Europos autorių kūriniai bei nurodyta atlikinėti ir vaidinti vokiečių sukurtus kūrinius.
 11. Visą okupacijos laikotarpį nacių valdžia persekiojo, ypač nuo 1943 m. kovo mėnesio, bendradarbiavusius su sovietine valdžia ar jų nuomone politiškai nepatikimus kultūros ir visuomenės veikėjus. Uždarius Lietuvos aukštąsias mokyklas, buvo suimti 46 žymūs Lietuvos inteligentai ir visuomenės veikėjai ir išvežti į Štuthofą koncentracijos stovyklą. Antrą akciją prieš Lietuvos inteligentiją naciai įvykdė 1943 m. balandžio 29 d. Siekiant likviduoti pagrindinę spaudą, buvo suimta ir išvežta į Štuthofą 16 žurnalistų ir spaustuvių darbuotojų.
 12. Nacių okupacijos metais nukentėjo Lietuvos bibliotekos ir muziejai. Iš bibliotekų buvo pašalinta bei sunaikinta, išvežta į Vokietiją daug sovietų okupacijos metais išleistų knygų bei pasaulinio garso rašytojų ir mokslininkų darbų. Kai kurie muziejai dėl vykstančio karo, iškraustymo iš savo patalpų ir nacių vykdomo kultūros vertybių grobimo prarado savo eksponatus.
 13. Lietuvoje, kaip ir kituose okupuotuose kraštuose, naciai grobė kultūros vertybes. Iš Lietuvos bibliotekų, muziejų, švietimo ir kultūros įstaigų, kaip ir iš kitų okupuotų kraštų, buvo išgabenti į Vokietiją vertingi eksponatai, istorijos paminklai, meno kūriniai, retos knygos bei įrengimai.

Komisijos pirmininkas

Emanuelis Zingeris

Vykduantis direktorius

Ronaldas Račinska